מנורת המאור — כתות מספרי לשון הרע

וכת מספרת לשון הרע נחלקת לשמונה חלקים.

החלק הראשון יש מספר לשון הרע, ומסבב וגורם נזק גדול ורעה רבה לחבירו, מבלי תועלת לעצמו. והמזיד על חבירו בלשון הרע, בין יש לו תועלת, בין אין לו תועלת, כאלו מסלק ממנו יראת שמים וכאלו אמר עזב ה' את הארץ, שנאמר אלהים זדים קמו עלי ועדת עריצים בקשו נפשי ולא שמוך לנגדם. וכמה הפליגו רז"ל בענין לשון הרע, להתרחק אדם ממנו, והיו מקפידין על רוב הדברים ומדקדקין עליהם, כדי שלא יבאו לידי לשון הרע. פעם אחת הביאו לפני ר' ספר תלים. ראה ר' שכתיבתו נאה. אמ' לו בר קפרא, יהודה חייט כתבו. אמר לו ר', כלך מלשון הרע. ואפי' על גוי אל ירגיל אדם עצמו לספר לשון הרע, ואפי' על בהמה טמאה.

מעשה בשני חסידים, שהיו עוברים בשוק, וראו פגר חמור מוסרח עד מאד. אמר האחד, כמה סרוחה נבלה זו. אמ' לו השני, כמה לבנים שניה. פי' החסיד השני גער בראשון, ואמר, למה תספר בגנותה ואינך מספר בשבחה, למה זכרת סרחונה ולא זכרת ליבון שניה. ומה אם זה הקפיד על לשון הרע שאמר חבירו על בהמה טמאה מתה, ואע"פ שחבירו לא היה מספר אלא סרחונה, המספר על חבירו לשון הרע, על אחת כמה וכמה, שיש לכל אדם להתרחק מיצר הרע.

החלק השני יתרחק אדם מאד מלשון הרע, שכל המספר לשון הרע תשובתו קשה, ויאנו יכול לפרוש מלשון הרע אחר שהורגל בו, וכאלו לשונו ושפתותיו הן מאבדין אותו, שנא' פי כסיל מחתה לו, וכתי' שפתות כסיל תבלענו, וכתי' הוות תחשוב לשונך.

החלק השלישי המספר לשון הרע גורם לו ההרגל לדבר אל השם תועה, שנא' שתו בשמים פיהם. ואין בכל העבירות עונש גדול מעונש המטיח דברים כלפי מעלה. והתבונן כמה יגדל עון מספרי לשון הרע. המעט מהם לדבר לשון הרע על בני אדם, אלא כי מלאם לבם לדבר אל ה' תועה, וחשכו לשונם לדבר בדברי תורה, והשחיתו לשונם לדבר בלשון הרע. ואמ' דוד ע"ה גם ישבו שרים בי נדברו עבדך ישיח בחוקיך. פי' הם פורקים מעליהם עול דברי תורה, ויושבים בטלים, ולא די להם, אלא שהם נדברים בי בלשון הרע, כשאעסוק בתורה. וכן הוא אומר, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי. ופירש רש"י ז"ל מחסום הוא העוסק בתורה.

החלק הרביעי בעל לשון הרע נותן מום בחבירו שאינו בו. והנה זה לבו יקבץ לו מדות שתי הכתות הרעות, כת שקרים וכת מספרי לשון רע. ואמ' שלמה ע"ה מרע מקשיב על שפת און שקר מזין על לשון הוות. פי' שתי כתות מקבלות לשון הרע, האחת, איש רע ובעל זדון וחושד כשרים ואוהב למצוא פגם על חבירו כדי שיתגנה, והכת השנית, איש שקר, מאזין ומאמין על לשון הוות. ונמצאו תמיד שתי הכתות הללו מקבלות לשון הרע, וגורמין קלון לחבריהם, ומחזיקין ידי המביאים את דבתם רעה אל הבריות.

החלק החמישי בענין הרכילות. והוזהרנו על המדה הרעה הזאת מן התורה, שנא' לא תלך רכיל בעמך. וגם זה נקרא לשון הרע, והוא בכלל כת מספרת לשון הרע. וההולך רכיל מרבה שנאה בעולם, ומכשיל את בני אדם, וכאלו עוקר העולם, כי העולם אינו קיים אלא על השלום, וכאלו נותן חרב ביד רעהו להרוג את חבירו, שנא' אנשי רכיל היו בך למען שפוך דם, וכתי' כלם שרי סוררים הולכי רכיל נחושת וברזל כלם משחיתים המה.

וגרסי' בפירקי ר' אליעזר כל המלשין את רעהו בסתר אין לו רפואה, שנא' מלשני בסתר רעהו אותו אצמית, וכתוב אחד אומר ארור מכה רעהו בסתר. רבן גמליאל אומר, אף ישראל הלשינו על הב"ה, ואמרו, תאמרו שיש בו כח לזון אותנו במדבר, שנא' וידברו באלהים אמרו היוכל אל לערוך שולחן במדבר, הן הכה צור וגו', שמע הב"ה שלא חשו על כבודו, ומכבודו, שהוא אש אוכלה, שלח ואכלה אותם, שנא' ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה' וישמע ה' ויחר אפו ותבער בם אש ה' ותאכל בקצה המחנה.

וגרסי' בבראשית רבה ר' הונא בשם בר קפרא פתח, תאלמנה שפתי שקר, יתחרשן, יתכרכן, ישתקקן. [יתרחשן], כדא' מי ישום אלם או חרש. יתכרכן, כדא' והנה אנחנו מאלמים אלומים, ומתרגמי' ירוש' והא אנחנא מכרכן כרכן. ישתקקן, כמשמעו. מה האבן הזאת היוצאת מן האדם אינו יכול להחזירה, כך הדבור היוצא מפיו אינו יכול להחזירו. ואע"פ שאסור לקבל הרכילות ולשנוא את חבירו בשביל הרכילות, אל יהי בז לדבר, אלא יחוש לדבר וישמור נפשו. ובשביל שלא ספרו אבותינו במצרים לשון הרע, ולא הלשינו זה לזה, זכו לגאולה. כדגרסי' בויקרא רבה ר' יהודה [אמר] בשם בר קפרא, בזכות ארבעה דברים ניצולו אבותינו ממצרים, על ידי שלא שנו את השם, ולא שינו את לשונם, ועל שלא אמרו לשון הרע, ועל שלא היה בם פרוץ בערוה. לא שינו את השם, ראובן [ושמעון] מסלקין, ראובן [ושמעון] מנחתין. ולא שינו את לשונם, דכתי' כי פי המדבר אליכם, בלשון הקדש. [ולא אמרו לה"ר, שנא' דבר נא באזני העם]. [וארז"ל] דורו של שאול היו בהם דילטורין, פי' מלשינים, [כמו] דואג והזיפים, ולפי' היו יורדין למלחמה ונופלין. אבל דורו של אחאב לא היה בהם דילטורין, שהרי איזבל הרגה כל נביאי ה', והחביא עובדיה מאה נביאים בשני מערות, וכלכל אותם בלחם ובמים, ולא היה אדם בעולם שהלשין אותם לאיזבל, ולפי' היה אחאב יורד למלחמה ונוצח, לפי שלא היו מלשינים בדורו, אע"פ שהיה עובד ע"ז.

מעשה באדם, שהיה מהלך בדרך, ופגע באדם אחד, ופייסו להיות אושפיזין. הלך עמו וראה בביתו עושר גדול. התחיל לדבר עמו בדברי תורה, ולא היה יודע להשיב. וישאלהו, במה זכית לממון זה. אמר לו, מעולם לא שמעתי דבה רעה על שום אדם והודעתיו, ואם אראה שני אנשים שמתקוטטים, איני זז מהם עד שאכנס ביניהם ואעשה שלום ביניהם. אמ' לו, ודאי ראוי אתה לזכות לממון הגדול הזה, בשכר מצוה זו, והקרן קיימת לעולם הבא.

החלק הששי אבק לשון הרע. תניא רוב העולם נכשלין בגזל, ומיעוט בעריות, וכולן באבק לשון הרע. כיצד יזהר אדם מאבק לשון הרע. אל ירבה לספר בשבח חבירו, שמא ישמעו אחרים, ויאמרו לו, למה אתה משבח לפלוני והלא כך וכך עשה, נמצא מסבב שיאמרו אחרים בשבילו לשון הרע. והוא ששלמה ע"ה אומר מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. וכן שנה רב דימי דמן חפה, לעולם אל ירבה אדם בטובתו של חבירו, שמתוך

טובתו בא לידי גנותו. ד"א מברך רעהו וגו', כיצד, אם נתארח אצלו, וכבד אותו, והאכילו והשקהו, והשכיבהו במיטב מטותיו, אל יצא לחוץ ויאמר פלוני עשה לי כך וכך, ויפליג בשבחו, שמא ישמעו אנשים שאינם מהוגנים, ויבאו להתארח אצלו, ויטריחו עליו, ונמצא מפסיד בשביל שבח ששבחו זה. אבל חייב אדם לספר שבח אדם צדיק וכשר ועניו ומופלג בצניעות ומוחזק בעיני הכל שהוא כשר והגון, ויפליג בשבחו אפי' ברבים, שאין אדם שיודע לו חטא ואשמה, ואם יאמרו עליו אנשים בני בליעל לשון הרע, הכל יודעין שהם אומרים שוא ודבר כזב.

החלק השביעי בענין נבלות הפה, והוא בכלל לשון הרע. דתנן כל המנבל את פיו, אפי' נגזר עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, נהפך עליו לרעה. ואמ' ישעיהו הנביא ע"ה על כן על בחוריו לא ישמח ה' ואת יתומיו ואת אלמנותיו לא ירחם כי כלו חנף ומרע וכל פה דובר נבלה, ודרשו רז"ל הולך צדקות ודובר מישרים, שלא ינבל את פיו. והמנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם, שנא' שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפול שם. וגרסי' בפרק במה מדליקין בעון נבלות הפה צרות רבות ורעות וגזירות קשות באות, ובחורי ישראל מתים, ויתומים ואלמנות צועקין ואינן נענין, שנאמר על כן על בחוריו וגו'. והמנבל את פיו גדול עונו, ונתעב בעיני הבריות, כי עזב הבושה והצניעות, שהם המדות הידועות לישראל זרע הקדש, והסימנין שבהם ניכרין, והלך על דרך הזדים ועזי הפנים והנבלים והסכלים. ועוד שהוא משחית כלי יקר שברא הב"ה באדם, שהוא הלשון והדיבור, שבו ניכר האדם מן הבהמות ובו יתנשא מין האדם על שאר בעלי חיים. ולא ברא הב"ה הדיבור באדם כי אם לספר שבחיו ולהתפלל ולדבר בדברי תורה ובעסקיו שבהן תיקון מחייתו, והיאך יטרוף האדם לשונו ואמרי פיו בנבלות הפה ובדברים שאינם הגונים. א"ר אלעזר, אדם נאה ומשובח ומוציא דבר מגונה מפיו, למה הוא דומה, לטרקלין נאה וביב של בורסקי קבוע בתוכו, כל עובר ושב אומר, כמה נאה טרקלין זה אלא שביב של בורסקי בתוכו. וחסידים הראשונים היו עושים עצמן כמלאכים, ופיהם ככלי השרת, שאין משתמשין בהן בדבר של חול, ולא היו מוציאים מפיהם אלא דברי תורה וחכמה ועסקיהן הצריכין להתפרנס מהן.

ומעשה בחסיד אחד, שהיה מתפלל לפני הב"ה ואומר, רבונו של עולם, מי יתן ויהיה לי שתי פיות, האחד לעסוק בו בתורה ובתפלה ובספור שבחך, והשני לדבר בו בצרכי ובתיקון מחיתי, כדי שאהיה מדבר בפה אחד בתורתך ובשבחך ולא בדבר אחר. התבונן חסיד זה שהיה חושב כל דבריו שבהן עשיית צרכיו ומחייתו, שהן ניכרין, ושאינו מן הראוי לדבר בהן ובתורה בפה אחד, כ"ש וכ"ש כמה פעמים שיחה בטלה, כ"ש לשון הרע ונבלות הפה. ומה יתרון לאדם בסיפור לשון הרע ונבלות הפה.

ואפי' בדבר ידוע לא ינבל אדם את פיו, כדגרסי' בפ' במה מדליקין אמ' רב חנן בר אבא אמ' רב, הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה, אלא כל המנבל את פיו ומוציא דבר נבלה מפיו, אפי' חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה. אמ' רבה בר רב שילא, אמ' רב חסדא, כל המנבל את פיו מעמיקין לו גיהנם, שנא' שוחה עמוקה פי זרות. רב נחמן בר יצחק אומר, אף השומע ושותק, שנא' זעום ה' יפול שם. והשומע נבלות הפה יאטם אזנו ולא יאזין דברי הנבלים, והעושה כך עליו הכתו' אומר אוטם אזנו משמוע דמים וגו'. תנו רבנן לעולם אל יוצא אדם דבר מגונה מפיו, שהרי עקם הכתו' שמונה אותיות ולא הוציא דבר מגונה, שנא' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה. אמ' ר' יודן בר מנשה, וכשבא לפתוח להם בסימני בהמה טמאה לא פתח אלא בסימני בהמה טהורה, את הגמל כי לא יפריס פרסה אין כתי', אלא כי מעלה גרה הוא, את השפן כי לא מפריס פרסה אין כתי' כאן, אלא כי מעלה גרה הוא, את הארנבת כי לא מפרסת פרסה היא אין כתי', אלא כי מעלה גרה, את החזיר כי לא מעלה גרה הוא אין כתי', אלא כי מפריס פרסה הוא. סיפר בשבחן קודם, ובסימני טהרה שבהם, ואחר כך בסימני טומאה, שנא' כסף נבחר לשון צדיק.

וגרסי' במ' פסחים תאנא דבי ר' ישמעאל, לעולם יספר אדם בלשון כבוד, שהרי הזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב, שנא' ותבחר לשון ערומים, ואומר ודעת שפתי ברור מללו. הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמי דר', חד אמ', מפני מה בוצרין בטהרה ומוסקין בטומאה, וחד אמ' מפני מה בוצרין בטהרה ואין מוסקין בטהרה. אמ', מובטח אני בזה שמורה הוראות בישראל. לא היו ימים מועטים עד שהורה הוראות בישראל. ומנו, ר' יוחנן. הנהו תלתא כהני. חד אמ' הגיעני מלחם הפנים כפול, וחד אמר הגיעני כזית, וחד אמר הגיעני כזנב הלטאה. בדקו אחריו ומצאו בו שמץ פסול.

לעולם יבחר אדם בדבריו לשון כבוד, ויניח לשון שאינו של כבוד, בין בדברי תורה בין בשיחת עסקי עולם. וחסידים הראשונים היו שוקלין את דבריהן ובוררין את לשונם, כדי שלא יצא על פיהם דבר מגונה, לקיים מה שנאמר כסף נבחר לשון צדיק. ומחכמת הקדוש ברוך הוא ביצירת האדם עשה בראשו שבעה נקבים, שני אזנים, שתי עינים, שני נחירים, והשביעי הפה. והקדוש ברוך הוא בחר בשביעיות, כמו שכתבתי בפרק שמיני בענין שבת. וידוע הוא, שלא בחר הקדוש ברוך הוא בפה לאכול בו ולשתות יותר מדאי, ולספר בו לשון הרע ונבלות הפה, אלא שיעסוק בו בתורה, ושיברך את שמו יתברך ויספר תהלתו, בענין השמים וצבאותיהם, שנאמר השמים מספרים כבוד אל, וכן כתוב בישראל, עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. וכל מה שברא הב"ה לא בראו אלא לכבודו, שנא' כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו', וכתיב כל פעל ה' למענהו. למענהו, ר"ל לקילוסו, כמו ותען להם מרים שירו לה' וגו'. ואם הכל ברא לקילוסו, כל שכן הפה, שהוא כלי מיוחד לשבחו של הב"ה.

החלק השמיני בענין הנרגן. אמ' שלמה [ע"ה] דברי נרגן כמתלהמים והם ירדו חדרי בטן. [פי'] נרגן הוא איש שדרכו להתלונן ולהתרעם על חבירו, ויוציא תלונות מלבו, ויאמר כי פלוני שאמ' לי כך וכך לא היתה כוונתו אלא לחרף אותי ולרעתי היה מתכוון, אע"פ שהיה מתכוין לטובתו, וירבה בתלונות, ויראה עצמו שהוא עשוק ושבני אדם גוזלין אותו ומחרפין אותו ומקללין אותו חנם. ועל זה אמ' שלמה ע"ה ונרגן מפריד אלוף, ר"ל יפריד מעליו אוהב ורע. ומי שיש בו המדה הרעה הזאת, כשם שמתרעם על בני אדם, כך מטיח דברים כלפי מעלה, ויחשוב על חסדי השם ית' שכוונתו להנקם מבריותיו ולהביא פורענות לעולם, ואע"פ שיראה השפע הטובה יאמר רעה תהיה באחריתה, שנא' ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו. ואמרו רבותי' ז"ל, אל תרבה בתרעומת, שלא תבא לידי חטא. והנרגן הוא בטבעו הרע כפוי טובה, כי יחשוב הטובות שעושין עמו שהן רעות, ומשלם רעה תחת טובה, וכתיב משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו. והמדה הרעה הזאת היא מצד רוע הלב ונבלות הפה, כי מרוע לבבו יראה טובת האדם לרעה ומוציא המחשבה לפועל. ואין לך נבלות הפה יותר מן האומר רעה תחת טובה שעושין עמו.